

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ

Хашев В. Г.

ВСТУП

Наявність природних ресурсів є одним із факторів забезпечення національної безпеки кожної країни. Тому актуальним є дослідження особливостей правового механізму забезпечення національної безпеки у сфері використання природних ресурсів¹. До одного з найважливіших природних ресурсів нашої держави належать землі.

Відповідно до ст. 14 Конституції України «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави»². Земля має виключне значення для процесів життєдіяльності людини, а тому є всі підстави вважати, що цей природний ресурс посідає особливе місце серед інших об'єктів довкілля. Забруднення земель, що становлять собою простір для здійснення людської життєдіяльності, а також базовий ресурс для сільськогосподарського виробництва, спричиняє як виникнення проблем у виробничому процесі, так і погіршення умов проживання людей в цілому, зниження рекреаційної привабливості територій, погіршення здоров'я населення³.

Між тим, на тлі повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України, коли на значних територіях нашої держави ведуться інтенсивні бойові дії, шкода, що завдається земельним ресурсам нашої держави, є дуже значною.

Так, за оцінками Держекоінспекції, станом на 25 січня 2023 року внаслідок збройної агресії 280 904 м² – ґрунтів забруднено небезпечними

---

¹ Shumilo, Oleksii; Lytvyn, Ivan; Shablustyi, Volodymyr; Kornyakova, Tetiana; Popovich, Irina. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*; Vilnius. Том 8, Изд. 3, (Mar 2021): P.456. DOI:10.9770/jesi.2021.8.3(29).

² Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 20.02.2023)

³ Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: [практ. пос.] / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 117.

речовинами, а 12 277 512 м² – земель засмічено залишками знищених об'єктів та боеприпасів⁴. Вищенаведені цифри не є остаточними.

Тому охорона землі від забруднення або псування має здійснюватися, у першу чергу, за допомогою необхідних засобів кримінального права, до яких відноситься, зокрема, норма закону, що передбачає кримінальну відповідальність за відповідне суспільно небезпечне діяння – ст. 239 КК «Забруднення або псування земель».

Проте постає проблема правильної кваліфікації забруднення або псування земель, що вчиняють російські війська на території України. Чи можливо відносити ці діяння до так званих «воєнних злочинів міжнародного характеру»⁵. Розглянемо деякі аспекти розв'язання цієї проблеми за допомогою аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК.

1. Аналіз об'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК «Забруднення або псування земель»

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 КК виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля в частині раціонального використання та ефективного захисту і відтворення земель, як ключової та невід'ємної складової екосистеми.

До переліку додаткових обов'язкових об'єктів основного та кваліфікованого складів забруднення або псування земель входять такі охоронювані кримінальним законом блага людей як *життя та здоров'я*. Крім того, законодавець визнає у якості відповідного об'єкту і *довкілля*.

Наприклад, у вирокі Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 суд кваліфікував скоєне за ч. 1 ст. 239 КК за створення небезпеки для довкілля⁶. А Калинівський районний суд Вінницької області у вирокі від 11.05.2022 кваліфікував вчинене діяння

---

⁴ За 11 місяців війни російська агресія завдала збитків довкіллю на суму понад 1 трильйон 743 мільярди гривень . Офіційний веб-портал Державної екологічної інспекції України. Повідомлення від 25.01.2023. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2499>

⁵ Березняк В.С., Людвік В.Д. Злочини міжнародного характеру, що передбачають екстрадицію особи, яка переходить від слідства та суду. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 184.

⁶ Вирок Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023)

за вищеназваною нормою за створення небезпеки не лише для довкілля, а й життя, здоров'я людей⁷.

Слід відзначити, що законодавче визначення терміну «довкілля» відсутнє. Тлумачний словник з екології розуміє поняття «довкілля» у наступних значеннях: «1) сукупність природних, техногенних і соціальних умов існування людського суспільства; 2) сукупність зовнішніх абіотичних та біотичних чинників середовища, що діють на живі організми. *Примітка.* Довкілля включає повітря, воду, ґрунт, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв'язки між ними»⁸.

Використання сполучника «чи» між вказівкою на об'єкти дає підстави зробити висновок, що небезпека заподіяння шкоди при забрудненні або псуванні земель може, поряд з основним безпосереднім об'єктом, додатково створюватись як одночасно життю, здоров'ю людей і довкіллю, так і окремо: або лише життю і здоров'ю людей, або лише довкіллю.

Додатковими факультативними об'єктами забруднення або псування земель можна визнавати, зокрема, суспільні відносини у сфері охорони *права власності та/або права на здійснення господарської діяльності*.

Відповідно до ч. 1 ст. 324 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) земля є об'єктом права власності Українського народу. У ч. 1 ст. 317 ЦКУ зазначається, що змістом права власності є те, що власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном⁹. У якій формі власності перебуває забруднена або зіпсована земельна ділянка (приватній, державній або комунальній), а також який характер володіння нею (використовує власник або орендар) значення для кваліфікації не має. Важливим є те, що внаслідок забруднення або псування порушується право власника землі на володіння, користування та розпорядження нею, або право орендаря на користування земельною ділянкою.

Наприклад, власник земельної ділянки, яку було забруднено або зіпсовано отруйними хімічними речовинами, не може її продати або передати в оренду. У такому разі додатково порушується право власника на розпорядження своїм майном, як однієї зі складових розуміння права власності.

---

⁷ Вирок Калинівського районного суду Вінницької області від 11.05.2022 у справі № 132/567/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104251502> (дата звернення 20.02.2023)

⁸ Тлумачний словник з екології. Основні терміни (близько 3500 термінів) / укл.: М.Д. Гінзбург, Н.І. Азімова, І.О. Требульова та ін.; за заг. ред. А.А. Рудніка. Харків, 2000. С. 483.

⁹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

Так, у вироку Заріченського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 встановлено, що розмір шкоди від забруднення земельної ділянки склав 10 188,95 грн¹⁰. А у вироку Старосамбірського районного суду Львівської області від 17.02.2022 встановлено, що забруднення земель спричинило шкоду на суму 102307,77 гривень¹¹.

Під господарською діяльністю у ст.3 Господарського кодексу України розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями¹².

Наприклад, якщо внаслідок забруднення або псування земельної ділянки фермер, який займався підприємницькою діяльністю з вирощення сільськогосподарських культур, не зможе використовувати таку ділянку за призначенням, то шкода заподіюється не лише довкіллю, але й праву такого фермера на здійснення господарської діяльності.

О.О. Дудоров допускає, що додатковими факультативними об'єктами аналізованого кримінально-протиправного діяння можуть бути *й безпека руху та експлуатації транспорту і безпека виробництва* тощо¹³.

Водночас, не може бути додатковим об'єктом розгляданого кримінального протиправного діяння *мир, безпека людства та міжнародний правопорядок*, що виступають складовими родового об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених у Розділі XX Особливої частини КК. Забруднення або псування земель небезпечними речовинами, що вчиняють російські військові, підлягає кваліфікації за ст.438 КК, оскільки внаслідок застосування ними заборонених методів ведення воєнних дій відбувається грубе порушення норм міжнародного права. А це, у свою чергу, являє собою діяння, передбачене у диспозиції

---

¹⁰ Вирок Заріченського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023)

¹¹ Вирок Старосамбірського районного суду Львівської області від 17.02.2022 у справі № 455/1397/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103410163> (дата звернення 20.02.2023)

¹² Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

¹³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 802.

вищеназваної статті, а саме: «застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»¹⁴.

Так, відповідно до п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р., який Україна ратифікувала 12 грудня 1977 р., збройні сили під час ведення військових дій мають виявляти турботу про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим заподіють шкоду здоров'ю або виживанню населення¹⁵. Наприклад, російські війська досить часто використовують заборонені запалювальні боєприпаси з білим фосфором, що спричиняє масштабні пожежі та хімічне забруднення ґрунтів. А розливи палива, забруднення від знищеної військової техніки та озброєння, розірвані артилерійські снаряди, ракети та авіабомби – все це забруднює ґрунт і підземні води хімічними речовинами та важкими металами¹⁶. У ґрунті лишається багато сірки. Частина цього хімічного елементу у вигляді порошку залишається у вирвах і навколо, а в контакт з опадами перетворюється на сірчану кислоту. Це погано, зокрема, для ґрунтів, бо у цій кислоті згорають мільйони корисних мікроорганізмів¹⁷. Тотальне мінування території призводить до засмічення земельних ділянок, тобто їх псування, та робить їх небезпечними для будь-якої людської діяльності або проживання на них диких тварин.

Крім того, діяльність російських окупантів, що задають шкоду довкіллю, землям у тому числі, суперечить положенням IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. (м. Гаага),

---

¹⁴ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹⁵ Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 20.02.2023)

¹⁶ Держжекоінспекція: за 7 місяців війни найбільшу шкоду завдано земельним ресурсам, понад 407,3 млрд гривень. *Офіційний портал Державної екологічної інспекції України*. Повідомлення від 05.10.2022. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2385>

¹⁷ Реабілітація українських ґрунтів після війни коштуватиме сотні мільйонів доларів – експерти. *Суперагроном: веб-сайт*. Повідомлення від 02.11.2022. URL: <https://superaconom.com/news/16200-reabilitatsiya-ukrayinskih-gruntiv-pislya-viyni-koshuvatime-sotni-milyoniv-dolariv--eksperti>

яку Україна ратифікувала 24 серпня 1991 р. Так, відповідно до ст. 55. «Положення про закони і звичаї війни на суходолі», що є додатком до цієї Конвенції «держава-окупант розглядається лише як управляючий і узурфруктуарій адміністративних будівель, нерухомості, лісів та сільськогосподарських угідь, які належать державі-супротивнику і знаходяться на окупованій території. Держава-окупант повинна зберігати капітальну цінність цих майнових об'єктів і управляти ними згідно з правилами узурфрукту»¹⁸. Узурфрукт – це особистий сервітут, сутність якого полягає у праві користування чужою річчю з вилученням прибутків без зміни субстанції речі. Уповноважена особа, яка має назву «узурфруктуарій», наділена вказаними повноваженнями, проте вона зобов'язана здійснювати їх таким чином, щоб не пошкодити саму річ. Узурфруктуарій зобов'язаний користуватися майном добросовісно, з належною турботою. Він не може змінювати річ за жодних обставин, навіть з метою її поліпшення¹⁹.

Отже, забруднення земель небезпечними речовинами, що вчиняють російські війська, є порушенням вимог вищезазначених міжнародних документів, тобто посяганням на *мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок* і підлягає кваліфікації не за ст.239 КК, а за ст.438 КК. А якщо такі дії можуть спричинити екологічну катастрофу, то вони підлягають кваліфікації і за ст. 441 КК.

Під *екологічною катастрофою* розуміються стійкі або незворотні негативні зміни у навколишньому середовищі, внаслідок яких стає неможливим або надзвичайно небезпечним проживання населення і ведення господарської діяльності на певній території²⁰. Найяскравішим сучасним прикладом екоциду є застосування збройними силами російської федерації «тактики випаленої землі» – сукупності заходів зі знищення чи понівечення лісів, лісосмуг, полів, лук, садів, забруднення водоймищ, повітря і культурного шару землі шляхом широкого і тривалого

---

¹⁸ Держекоінспекція: за 7 місяців війни найбільшу шкоду завдано земельним ресурсам, понад 407,3 млрд гривень. *Офіційний портал Державної екологічної інспекції України*. Повідомлення від 05.10.2022. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2385>

¹⁹ Узурфрукт. *Юридична енциклопедія у 6 т.*] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т – Я. 768 с. URL: <https://leksika.com.ua/11281120/legal/uzufrukt>

²⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 123.

застосування систем БМ-21 «Град», БМ-27 «Ураган», БМ-30 «Смерч», 9К515 «Торнадо-С», гаубиць, встановлення мінних полів тощо²¹.

Предметом забруднення або псування земель виступають *землі* – верхній шар земної поверхні у межах зони аерації, під якою слід розуміти верхню товщу земної кори між її поверхнею і дзеркалом ґрунтових вод²².

Відповідно до ч.1 ст. 18 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Такими категоріями, за основним цільовим призначенням земель, згідно зі ст.19 ЗКУ виступають: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; ґ) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісгосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення. Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі²³. При цьому слід відзначити, що предметом розгляданого кримінально протиправного діяння не можуть виступати вода та повітря. За наявності відповідних підстав їх забруднення слід кваліфікувати за ст.ст. 241 – 243 КК. А знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, що сталося внаслідок забруднення або псування земель, додатково кваліфікується за ст.245 КК, якщо воно було вчинене вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом.

Головним компонентом земель є *ґрунт*, під яким розуміється природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори та є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості[х]²⁴ (здатності постачати рослинам необхідні

---

²¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 1343

²² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 799.

²³ Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

²⁴ Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

для їх росту поживні речовини, воду, повітря)²⁵. Саме забруднення або псування ґрунтів найчастіше зустрічається у судовій практиці.

Наприклад, згідно з вироком Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 встановлено, що ОСОБА_4, був власником присадибної земельної ділянки з відповідним кадастровим номером площею 0,25 га, призначеної для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, яка знаходиться в с. Кухітська Воля, Вараського району, Рівненської області. ОСОБА_4 забруднив внаслідок свого кримінально протиправного діяння частину ґрунту на цій ділянці площею 25 м²²⁶. А згідно з вироком Старосамбірського районного суду Львівської області від 17.02.2022 відбулося забруднення умовно родючого шару ґрунту на земельній ділянці державної форми власності, розташованої за межами населеного пункту на території Слохинівської сільської ради, в урочищі «Широкі стаї», поблизу лісового масиву Добромільського лісництва Старосамбірського ДЛГП «Галсільліс» загальною площею 1951 м²²⁷.

Основу ґрунтів в Україні складає *чорнозем* (27,8 млн га) – один із найродючіших у світі типів ґрунтів, що мають акумулятивний профіль і формуються під степовою рослинністю. Верхні шари ґрунту можуть також складатися з *глини, лесу, лесоподібних суглинків, мергелю* тощо.

Крім того, до *земель* слід відносити не лише *ґрунт*, але й *пісок, щебінь, каміння* тощо. Головним для кваліфікації за ст.239 КК є те, що вони складають верхній шар земної поверхні, крім поверхні водних об'єктів (моря, річки, канали та інші водогосподарські гідроспоруди, озера, ставки, болота).

Кількість забруднених або зіпсованих земель вимірюється двома способами: 1) у кубічних метрах – їх об'єм; 2) у квадратних метрах – їх площа²⁸. Вітчизняне законодавство не визначає конкретної глибини, з якої закінчується земля та починаються надра.

Зміст об'єктивної сторони забруднення або псування земель викладено у диспозиції ч.1 ст.239 КК, а саме: «Забруднення або псування земель

---

²⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 799.

²⁶ Вирок Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023)

²⁷ Вирок Старосамбірського районного суду Львівської області від 17.02.2022 у справі № 455/1397/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103410163> (дата звернення 20.02.2023)

²⁸ Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. С. 11.

речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля»²⁹.

Перша форма вчинення аналізованого кримінального правопорушення полягає у *забрудненні земель* тобто накопиченні в ґрунтах і ґрунтових водах внаслідок діяльності людини пестицидів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких значно перевищує природний фон на даних землях, що призводить до їх кількісних або якісних змін (ст.1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»)³⁰.

Землі вважаються забрудненими, якщо в їх складі виявлені негативні кількісні або якісні зміни, що сталися в результаті господарської діяльності чи впливу інших чинників. При цьому зміни можуть бути зумовлені не тільки появою в зоні аерації нових шкочочинних речовин, яких раніше не було, а і збільшенням вмісту речовин, що перевищує їх гранично допустиму концентрацію, які характерні для складу незабрудненого ґрунту або у порівнянні з даними агрохімічного паспорта (для земель сільськогосподарського призначення). Визначення обсягу забруднення земельних ресурсів у кожному випадку є самостійним завданням через різноманітність геоморфологічних, геологічних та гідрологічних умов. За наявності інформації про кількість (об'єм, маса) забруднюючої речовини, яка проникла у певний шар землі, визначаються площа, глибина просочування³¹.

Види забруднення земель можуть бути різними – хімічне, радіоактивне, бактеріальне тощо. Поняттям забруднення земель слід охоплювати їх отруєння, тобто насичення ґрунтів токсичними речовинами, внаслідок чого земля перетворюється на фактор небезпеки для людини, флори і фауни³². Згідно зі ст.31 Закону України «Про охорону земель» передбачено нормативи гранично допустимого

---

²⁹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.02.2023)

³⁰ Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

³¹ Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27.10.1997 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення 20.02.2023)

³² Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: [практ. пос.] / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 124.

забруднення ґрунтів, що визначаються з метою встановлення критеріїв придатності земель для використання їх за цільовим призначенням. До таких нормативів належать: гранично допустимі концентрації у ґрунтах хімічних речовин, залишкових кількостей пестицидів і агрохімікатів, важких металів тощо; максимально допустимі рівні забруднення ґрунтів радіоактивними речовинами³³. Фактичне забруднення визначають за небезпечними хімічними речовинами, які: а) містяться у відходах, стічних водах, сировині, інших матеріалах чи продукції, викидах, б) забруднення якими можливе у ймовірних аваріях³⁴.

Наприклад, у вироку Заріченського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 зазначається, що на місці видимого забруднення ділянки ґрунту обсяг виявленої шкідливої речовини у вигляді амонію сягає 122,5 мг/кг, що в 15 разів перевищує вміст зазначеної речовини у фонових пробах ґрунту (7,88 мг/кг). Також, обсяг вмісту фосфору сягає 339,9 мг/кг, що в 5 разів перевищує вміст зазначеної речовини у фонових пробах ґрунту (60,6 мг/кг), а сульфатів 843,2 мг/кг при визначеній гранично допустимій концентрації в 160 мг/кг³⁵.

Псування земель полягає у порушенні природного стану земель, яке здійснюється без обґрунтованих проектних рішень, погоджених та затверджених в установленому законодавством порядку, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, в тому числі тими, що викидаються в атмосферне повітря, *засмічення* промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, порушення родючого шару ґрунту, невиконання вимог встановленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їх природну родючість (ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»)³⁶. Фактично зіпсована земельна ділянка являє собою таку земельну ділянку, яку не можливо використовувати за її цільовим призначенням, згідно зі ст. 19 ЗКУ, або потребуються спеціальні обмеження щодо її використання.

Наприклад, псування може полягати у приведенні земельної ділянки, яка використовувалась для сільськогосподарського призначення, до такого стану, коли ґрунт на ній втратив здатність забезпечувати її родючість, тобто можливість для вирощування культурних рослин

---

³³ Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

³⁴ Загальні методичні рекомендації з підготовки звітів з ОВД. Частина 3: Землі і ґрунти. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/OVD.pdf> (дата звернення 20.02.2023)

³⁵ Вирок Заріченського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023)

³⁶ Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text> (дата звернення 20.02.2023)

внаслідок зміни структури ґрунтів, знищення корисної фауни, яка є невід’ємною частиною родючих ґрунтів, істотного збільшення у ґрунті шкідливих мікроорганізмів тощо.

Під *засміченням земель*, як однією з форм їх *псування* розуміється наявність на території земельних ділянок сторонніх предметів і матеріалів. Землі вважаються засміченими, якщо на відкритому ґрунті наявні сторонні предмети і матеріали, сміття без відповідних дозволів, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища³⁷.

Так, відповідно до *Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану* затвердженої наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167: «Землі вважаються засміченими, якщо на земельній ділянці наявні сторонні предмети, матеріали, відходи та/або інші речовини без відповідних дозволів, які з’явилися на цій земельній ділянці внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій»³⁸. Зважаючи на вищевикладене можна зробити висновок, що мінування територій за своєю суттю є засміченням, тобто псуванням землі. Таке псування порушує закони і звичаї війни та підлягає кваліфікації за ст.438 КК. Якщо такі дії можуть спричинити екологічну катастрофу, то діяння підлягає кваліфікації і за ст. 441 КК.

Наприклад, через мінування санітарно-захисної зони навколо Запорізької атомної електростанції, радіусом у 2,5 кілометри, розташованої на березі Каховського водосховища, тільки протягом листопада 2022 р. зафіксовано щонайменше 30 померлих тварин, що підірвалися на мінах, а також безліч тварин, які гинуть під час виникнення пожеж, через відсутність безпечного доступу рятувальних служб до замінованої території³⁹. А за даними командувача угруповання військ «Таврія» генерала Олександра Тарнавського російські загарбники замінували близько 680 тисяч га Херсонської та 200 тисяч га

---

³⁷ Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27.10.1997 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення 20.02.2023)

³⁸ Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re37742?an=1> (дата звернення 20.02.2023)

³⁹ російські окупанти знищують екосистему навколо запорізької аес. *green post media*. веб-сайт. повідомлення від 21.11.2022. url: <https://greenpost.ua/news/rosijski-okupanty-znyshhuyut-ekosystemu-navkolo-zaporizkoyi-aes-foto-video-i49602>

Миколаївської областей⁴⁰. Спричинення загрози екологічної катастрофи на зазначених територіях більш ніж очевидне.

Крім того, за даними інфографічного довідника «Агробізнес України 2022» близько 15% сільськогосподарських угідь України є замінованими. Забруднення ґрунту та ґрунтових вод нафтопродуктами та важкими металами може призвести до того, що на територіях, де відбувалися військові дії, деякий час не можна буде нічого вирощувати[х]⁴¹.

Факти забруднення або псування, у т.ч. засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, але не виключно, шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо⁴².

Риття окопів, бліндажів, фортифікаційних споруд та інше механічне спотворення верхнього шару ґрунту, що здійснюють особи, які приймають участь у збройній агресії проти України за своєю суттю є незаконним заволодінням ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, у разі якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля (ст.239¹ КК). Якщо при вказаному ритті захисних споруд здійснюється видозміна положення корисних копалин, що перебувають на поверхні землі у їх природному заляганні, то такі дії слід розцінювати як незаконне видобування корисних копалин місцевого або загальнодержавного значення. Проте російські окупанти порушують положення вищезгаданих міжнародних конвенцій, а тому їх діяння

---

⁴⁰ ДАЙДЖЕСТ КЛЮЧОВИХ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОВКІЛЛЯ ЗА 19-25 СІЧНЯ 2023 РОКУ. МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ: ОФІЦІЙНИЙ ВЕБ-ПОРТАЛ. ПОВІДОМЛЕННЯ ВІД 27.01.2023. [HTTPS://MEPR.GOV.UA/NEWS/41256.HTML](https://mepr.gov.ua/news/41256.html)

⁴¹ ДАЙДЖЕСТ КЛЮЧОВИХ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОВКІЛЛЯ ЗА 9 СІЧНЯ – 15 ЛЮТОГО 2023 РОКУ. МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ: ОФІЦІЙНИЙ ВЕБ-ПОРТАЛ. ПОВІДОМЛЕННЯ ВІД 18.02.2023. [HTTPS://OLD.MEPR.GOV.UA/NEWS/41414.HTML](https://old.mepr.gov.ua/news/41414.html)

⁴² Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27.10.1997 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення 20.02.2023)

підлягають кваліфікації за ст. 438 КК. Якщо ж такі дії можуть спричинити екологічну катастрофу, то діяння підлягають кваліфікації і за ст. 441 КК.

Порушення спеціальних правил – це дія або бездіяльність, що полягала у невиконанні вимог тих нормативно-правових актів із питань екологічної безпеки, що регулюють питання охорони земель від забруднення та/або псування.

Наприклад, у вирокі Полтавського районного суду Полтавської області від 14.10.2022 зазначається, що винна особа забруднила земельну ділянку шляхом зливання стічних вод від переробки пластикової тари до відкритого ґрунту без відповідних дозволів⁴³.

До нормативних актів, що містять спеціальні правила та якими регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною земель, при кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 КК, належать, зокрема: 1) кодекси України: Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р., Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р.; 2) Закони України: «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р., «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» від 7 квітня 2015 р., «Про управління відходами» від 20 червня 2022 р., «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08 лютого 1995 р., «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р., «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 р., «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р., «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., «Про пестициди і агрохімікати» від 02 березня 1995 р., «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30 червня 1995 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08 липня 2011 р., «Про хімічні джерела струму» від 23 лютого 2006 р.; 3) постанови Кабінету Міністрів України: Порядок ведення державного обліку та паспортизації відходів від 01 серпня 1999 р. № 2034, Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні (доповнення з 01.01.2017 р. згідно вимог постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1328), Перелік найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню від

---

⁴³ Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 14.10.2022 у справі № 545/4705/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106746781> (дата звернення 20.02.2023)

29 листопада 2001 р., Правила надання послуг з вивезення побутових відходів від 10 грудня 2008 р., Програма поводження з твердими побутовими відходами від 04 березня 2004 р., Порядок виявлення та обліку безхазяйних відходів від 03 серпня 1998 р. № 1217, Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів від 13 липня 2000 р. тощо⁴⁴.

Речовини, відходи чи інші матеріали, шкідливі для життя, здоров'я людей або довкілля виступають засобом вчинення аналізованого кримінального правопорушення.

До речовин та матеріалів, шкідливих для життя, здоров'я людей або довкілля потрібно відносити, зокрема, неочищені і незнешкоджені стічні води, нафту і нафтопродукти, солі важких металів та інші небезпечні хімічні речовини, штампипродуценти і продукти біотехнології. Унаслідок порушення спеціальних правил землі можуть бути забруднені понад встановлені норми пестицидами (токсичні речовини, їх сполуки або суміші хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, а також гризунів, бур'янів тощо) або агрохімікатами (органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів та урожайності культур тощо)⁴⁵. Різноманітні хімічні речовини та сполуки, що утворюються внаслідок вибухів бомб, мін, ракет чи снарядів, перебуваючи у землі також можуть створювати загрозу життю, здоров'ю людей або довкіллю.

Під *відходами*, відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про відходи» розуміються будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення⁴⁶. Проте вищеназваний Закон втрачає чинність 9 липня 2023 р. та набувають чинності положення Закону України «Про

---

⁴⁴ Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. С. 57-59.

⁴⁵ Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: [практ. пос.] / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 132.

⁴⁶ Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2023)

управління відходами» від 20 червня 2022 р., тому доцільно звернутись до нього.

Відповідно до п.7 ч.1 ст.1 Закону України «Про управління відходами» *відходами* є будь-які речовини, матеріали і предмети, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися⁴⁷.

У цьому Законі відсутнє поняття «шкідливі відходи», проте детально розкривається зміст поняття «небезпечні відходи», а саме: відходи, що мають одну чи більше властивостей, що роблять їх небезпечними, наведених у Переліку властивостей, що роблять відходи небезпечними (додаток 3 до Закону). Такий перелік не є вичерпним⁴⁸.

Згідно з вищеназаним Переліком такими властивостями є: вибухонебезпечність, окисна здатність, легкозаймистість, подразнювальна здатність, вибіркова токсичність для окремих організмів-мішеней (ВТОМ) /токсичність при аспірації, гостра токсичність, канцерогенність, корозивність, інфекційність, токсичність для репродуктивної системи, мутагенність, здатність виділяти гостротоксичний газ, сенсibiliзуюча здатність, екотоксичність. Небезпечними можуть також визнаватись відходи, здатні виявляти небезпечні властивості, зазначені вище, але не класифіковані за такими властивостями⁴⁹.

У Переліку також розкривається зміст кожної з властивостей. Наприклад, вибухонебезпечними є відходи, здатні до хімічної реакції з виділенням газу за такої температури, тиску та з такою швидкістю, що можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу, включаючи відходи піротехнічних виробів, вибухонебезпечні відходи органічних пероксидів та відходи вибухонебезпечних самореактивних речовин⁵⁰. Враховуючи той факт, що за змістом диспозиції ч.1 ст.239 КК шкідливі відходи мають обов'язково створювати небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, то залишки від бомб, мін, ракет, снарядів чи військової техніки з 9 липня 2023 р. можна буде визнавати *відходами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля*, якщо вони мають хоча би одну із властивостей, зазначених у додатку 3 до Закону України «Про управління відходами» «Перелік властивостей, що роблять відходи небезпечними».

---

⁴⁷ Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁴⁸ Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁴⁹ Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁵⁰ Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)

Діяння, передбачене у ч. 1 ст. 239 КК, визнається закінченим з моменту, коли забруднення або псування земель *створило небезпеку для життя, здоров'я людей або для довкілля*. Загроза заподіяння шкоди має бути реальною, очевидною, а негативні наслідки (загибель хоча б однієї людини або зараження її епідемічним чи інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя або імунного захисту людей, відхилення у розвитку людей тощо) не настають лише завдяки своєчасно вжитим заходам або в силу інших обставин, які не залежать від волі винної особи⁵¹.

Під *небезпечкою для життя людей* слід розуміти створення реальної можливості настання смерті хоча би однієї людини внаслідок контакту із забрудненою або зіпсованою земельною ділянкою. Наприклад, замінована земельна ділянка, що являється зіпсованою внаслідок засмічення, становить реальну небезпеку настання смерті людини, яка перебуває на такій ділянці, внаслідок подриву на мінах.

Небезпека для здоров'я людей являє собою створення реальної можливості: зараження епідемічним чи інфекційним захворюванням, або спричиненням каліцтва хоча би однієї людини, народження дітей з відхиленнями у розвитку, зниження середньої тривалості життя у забрудненій місцевості тощо.

Небезпека для довкілля – загроза настання таких наслідків, як: загибель тварин (диких, домашніх), рослин; деградація земель; зменшення земельного покрыву, що впливає на забезпечення населення сільськогосподарськими продуктами; зміна клімату й настання інших змін біологічного, хімічного і фізичного складу ґрунту; забруднення водних об'єктів і загибель водних біоресурсів у результаті зливу шкідливих речовин, відходів чи інших матеріалів, привнесених у землю тощо⁵².

Для встановлення факту створення небезпеки настання наслідків забруднення або псування земель доцільно призначати комплексну судову інженерно-екологічну експертизу.

2. Аналіз суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК «Забруднення або псування земель»

Суб'єктом кримінального правопорушення передбаченого ст.239 КК може бути будь-яка фізична осудна особа яка досягла віку 16 років та

---

⁵¹ Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: [практ. пос.] / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 135.

⁵² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., доповнене. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Х.: Право, 2013. С. 410.

вчинила забруднення або псування земель, тобто загальний суб'єкт кримінального правопорушення.

Серед вчених існує думка, що суб'єкт аналізованого кримінально-протиправного діяння спеціальний – особа, на яку покладено обов'язок виконання спеціальних правил щодо запобігання забрудненню і псуванню земель⁵³. Тим самим звужується коло осіб, які фактично можуть забруднити або зіпсувати землі.

Так, згідно з положеннями Закону України «Про відходи», посилання на порушення норм якого найчастіше зустрічається у судових вироках, та Закону України «Про управління відходами», який скоро набуде чинності замість першого, «власник відходів – це фізична особа, юридична особа, яка утворює відходи або яка відповідно до закону володіє, користується і розпоряджається відходами»^{54,55}. Наприклад, власник земельної ділянки який є фізичною особою-підприємцем, здійснюючи господарську діяльність забруднює територію зливаючи шкідливі відходи⁵⁶. Так само власник приватного домогосподарства, який вирощує у великій кількості свійських тварин та не являючись фізичною особою-підприємцем, може вивезти відходи їх життєдіяльності або туші померлих від небезпечних інфекційних хвороб тварин та викинути на будь-яку земельну ділянку, тим самим забруднивши її шкідливими мікроорганізмами.

Тому судова практика цілком правильно визнає, що суб'єктом такого діяння може бути загальний суб'єкт кримінального правопорушення. Про це зазначається у п.3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 № 17. Точніше буде сказати, що суб'єктом розгляданого діяння є *особа, яка здійснює господарську чи іншу діяльність, пов'язану з речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля*.

Наприклад, вироком Жовківського районного суду Львівської області від 09.09.2022 у справі № 444/2115/22 засуджено водія автомобіля марки

---

⁵³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2018. С. 801.

⁵⁴ Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁵⁵ Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁵⁶ Вирок Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023)

«МАН», який обладнаний цистерною, використовуючи систему закачування рідин вказаного автомобіля, викачав та розмістив у цистерні увесь вміст відходів (стічних вод, нечистот) з вигрібною ями після чого вивіз та злив увесь вищезазначений вміст відходів на земельну ділянку⁵⁷. А вироком Заріченського районного суду Рівненської області від 19.09.2022 засуджено за ч.1 ст.239 КК особу – користувача земельної ділянки сільськогосподарського призначення, який допустив неконтрольоване потрапляння рідких відходів у вигляді різної за своїм хімічним складом смолистої маси, сформованої внаслідок термічної обробки переважно твердих порід деревини упродовж тривалого періоду часу на поверхню ґрунту безпосередньо під зазначеним комплексом, що призвело до забруднення частини вказаної земельної ділянки площею 1470 кв. м.⁵⁸.

Проте не виключається, що суб'єктом коментованого діяння може бути службова особа.

Водночас, не може бути суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК особа, яка бере участь у збройній агресії проти України та умисно забруднює або псує землі, оскільки таким діянням вона порушує п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. та ст. 55. «Положення про закони і звичай війни на суходолі», що є додатком до цієї Конвенції IV Конвенції про закони і звичай війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. (м. Гаага), а тому її дії підлягають кваліфікації за ст.438 КК.

Зміст суб'єктивної сторони забруднення або псування земель характеризується наявністю складної структури вини.

Так, психічне ставлення до діяння – порушення спеціальних правил – може бути як формі прямого умислу чи непрямого умислу, так і у формі кримінально протиправної самовпевненості чи кримінально протиправної недбалості. Ставлення до наслідків, передбачених у ч. 1 ст.239 КК, а саме створення небезпеки для життя, здоров'я, вина лише у формі необережності: допускається як кримінально протиправна самовпевненість, так і кримінально протиправна недбалість. Що стосується створення небезпеки для довкілля, то поряд з вищезазначеною формою вини, можливий і прямий чи непрямий умисел.

---

⁵⁷ Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 09.09.2022 у справі № 444/2115/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106151546> (дата звернення 20.02.2023)

⁵⁸ Вирок Заріченського районного суду Рівненської області від 19.09.2022 у справі № 561/760/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106306728> (дата звернення 20.02.2023)

Щодо наслідків у ч. 2 ст. 239 КК – загибель людей або настання інших тяжких наслідків – вина лише необережна, а до заподіяння шкоди довіллю – може бути як умисна (наприклад, бажав заподіяти шкоду врожаю та земельній ділянці фермера – конкурента, що мешкає на значній відстані), так і необережна вина⁵⁹.

Слід враховувати, що забруднення або псування земель, вчинене з прямим умислом залежно від мети та/або мотиву може бути кваліфіковано як кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, життя та здоров'я особи, власності, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тощо.

Так, згідно з п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. військам забороняється спричиняти шкоду довіллю у відплату. Наприклад якщо особа, яка бере участь у збройній агресії проти України, умисно забруднює або псує землі з метою помсти за невдалі військові дії, то такі дії підлягають кваліфікації за ст.438 КК. А якщо такі дії спрямовані на спричинення екологічної катастрофи, то діяння підлягає кваліфікації і за ст. 441 КК.

3. Аналіз кваліфікованих видів кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК «Забруднення або псування земель»

Кваліфікованим видом забруднення або псування земель є «ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки»⁶⁰.

Під *загибеллю людей* слід розуміти загибель хоча б однієї людини, що настала внаслідок забруднення або псування земель.

Масове захворювання людей – порушення нормальної життєдіяльності організму, що розвилися серед населення (трьох і більше людей) якої-небудь території під впливом шкідливих факторів середовища проживання (хімічних, бактеріологічних речовин або фізичних факторів) та проявляються характерними для дії цього причинного фактора симптомами і синдромами або іншими неспецифічними відхиленнями. Такими захворюваннями можуть, зокрема, бути: хвороби ендокринної системи та обміну речовин, ураження органів дихання і травлення, зниження імунітету, бронхіальна астма, алергійний риніт, холецистит, жовчнокам'яна хвороба, холангіт,

---

⁵⁹ Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. С.146.

⁶⁰ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.02.2023)

камені в нирках і сечоводах, онкологічні захворювання, уроджені аномалії тощо⁶¹.

Під *тяжкими наслідками*, відповідно до абз.2-3 п.5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 № 17, поряд із загибеллю та масовим захворюванням людей слід розуміти: істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах; тощо. З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, необхідно досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці⁶².

Тяжкими наслідками може бути заподіяння шкоди довкіллю та людині, що характеризується підвищеною небезпекою для всього живого, руйнуванням чи істотним ушкодженням значних природних територій (водойм, заповідних урочищ, ділянок лісу, орних земель тощо), втратою унікальних і рідкісних об'єктів природи, занесених до Червоної книги України, настання менш небезпечних наслідків, але на природних територіях, визнаних зоною екологічного лиха, тощо⁶³. Виснаження ґрунтів або засмічення земель на значних територіях (1000 і більше га) також можна визнавати тяжкими наслідками.

Наприклад, згідно вироку Донецького районного суду Донецької області від 07.12.2012 тяжкими наслідками визнано заподіяння

---

⁶¹ Локтіонова В.В. Наслідки вчинення злочинів проти довкілля (кримінально-правове дослідження): монографія. Кременчук: Видавць «ПП Щербатих О.В.», 2011. С. 146.

⁶² Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення 20.02.2023)

⁶³ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-ге вид., допов. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін. Харків : Право, 2013. 1040 с. Коментар до ст. 239 КК України, автор – С. Б. Гавриш. С. 411.

матеріальної шкоди внаслідок забруднення родючого шару землі у розмірі 6 429 758 грн⁶⁴.

Законодавче визначення вищеназваних наслідків забруднення або псування земель відсутнє, а тому їх визнання тяжкими віднесено до компетенції органів досудового слідства та суду.

При цьому, залежно від джерела забруднення або псування земель, слід використовувати положення наступних нормативних актів: *Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації* затверджено постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326; *Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства* затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27 жовтня 1997 р. № 171; *Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану* затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167.

Наприклад, відповідно до вищеназваного Порядку шкода, завдана земельним ресурсам – напрям, що включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів. Основні показники, які оцінюються при цьому: витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництво, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону; збитки, завдані власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення; витрати на відновлення меліоративних систем; шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості; шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами⁶⁵.

---

⁶⁴ Вирок Донецького районного суду Донецької області від 07.12.2012 у справі № 1/0531/421/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27924971> (дата звернення 20.02.2023)

⁶⁵ Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затверджений постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.02.2023)

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.239 КК «Забруднення або псування земель» можна зробити висновок, що факти забруднення або псування земель, котрі вчиняють російські військові, є порушенням вимог п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. та ст. 55. «Положення про закони і звичаї війни на суходолі», що є додатком до цієї Конвенції IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. (м. Гаага), тобто посяганням на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, а тому підлягають кваліфікації не за ст.239 КК, а за ст.438 КК. А якщо такі дії можуть спричинити екологічну катастрофу, то вони підлягають додатковій кваліфікації за ст. 441 КК.

За такими ж правилами мають кваліфікуватись і риття окопів, бліндажів, фортифікаційних споруд та інше механічне спотворення верхнього шару ґрунту, що здійснюють особи, які приймають участь у збройній агресії проти України.

Важливими нормативними документами, що допомагають розрахувати та зафіксувати розмір шкоди, завданий землям внаслідок ведення військових дій з боку російських військових є: *Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації* затверджений постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326 та *Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану* затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167.

АНОТАЦІЯ

На тлі повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України, коли на значних територіях нашої держави ведуться інтенсивні бойові дії, шкода, що завдається земельним ресурсам нашої держави, є дуже значною. Охорона землі від забруднення або псування має здійснюватися, у першу чергу, за допомогою необхідних засобів кримінального права, до яких відноситься, зокрема, норма закону, що передбачає кримінальну відповідальність за відповідне суспільно небезпечне діяння – ст.239 КК «Забруднення або псування земель». Проте постає проблема правильної кваліфікації забруднення або псування земель, що вчиняють російські війська на території України.

У ході дослідження встановлено, що факти забруднення або псування земель, котрі вчиняють російські військові, є порушенням вимог п. 1 ст. 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. та ст. 55. «Положення про закони і звичаї війни на суходолі», що є додатком до цієї Конвенції IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. (м. Гаага), тобто посяганням на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, а тому підлягають кваліфікації не за ст.239 КК, а за ст.438 КК. А якщо такі дії можуть спричинити екологічну катастрофу, то вони підлягають додатковій кваліфікації за ст. 441 КК.

Важливими нормативними документами, що допомагають розрахувати та зафіксувати розмір шкоди, завданий землям внаслідок ведення військових дій з боку російських військових є: *Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації* затверджений постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326 та *Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану* затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167.

Література

1. Shumilo, Oleksii; Lytvyn, Ivan; Shablysty, Volodymyr; Kornyakova, Tetiana; Popovich, Irina. *Entrepreneurship and Sustainability Issues; Vilnius*. Том 8, Изд. 3, (Mar 2021): 455-470. DOI:10.9770/jesi.2021.8.3(29).

2. Березняк В.С., Людвік В.Д. Злочини міжнародного характеру, що передбачають екстрадицію особи, яка переховується від слідства та суду. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 180-190.

3. Вирок Донецького районного суду Донецької області від 07.12.2012 у справі № 1/0531/421/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27924971> (дата звернення 20.02.2023).

4. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 09.09.2022 у справі № 444/2115/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106151546> (дата звернення 20.02.2023).

5. Вирок Зарічненського районного суду Рівненської області від 04.01.2023 у справі № 561/1/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108241823> (дата звернення 20.02.2023).

6. Вирок Зарічненського районного суду Рівненської області від 19.09.2022 у справі № 561/760/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106306728> (дата звернення 20.02.2023).

7. Вирок Калинівського районного суду Вінницької області від 11.05.2022 у справі № 132/567/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104251502> (дата звернення 20.02.2023).

8. Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 14.10.2022 у справі № 545/4705/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106746781> (дата звернення 20.02.2023).

9. Вирок Старосамбірського районного суду Львівської області від 17.02.2022 у справі № 455/1397/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103410163> (дата звернення 20.02.2023).

10. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.02.2023).

11. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 9 січня – 15 лютого 2023 року. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів: офіційний веб-портал*. Повідомлення від 18.02.2023. <https://old.mepr.gov.ua/news/41414.html>

12. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 19-25 січня 2023 року. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів: офіційний веб-портал*. Повідомлення від 27.01.2023. <https://mepr.gov.ua/news/41256.html>

13. Держекоінспекція: за 7 місяців війни найбільшу шкоду завдано земельним ресурсам, понад 407,3 млрд гривень. *Офіційний портал Державної екологічної інспекції України*. Повідомлення від 05.10.2022. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2385>

14. Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 20.02.2023).

15. За 11 місяців війни російська агресія завдала збитків довкіллю на суму понад 1 трильйон 743 мільярди гривень . *Офіційний веб-портал Державної екологічної інспекції України*. Повідомлення від 25.01.2023. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2499>

16. Загальні методичні рекомендації з підготовки звітів з ОВД. Частина 3: Землі і ґрунти. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/OVD.pdf>

17. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 20.02.2023).

19. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: [практ. пос.] / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 518 с.

19. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 20.02.2023).

20. Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 204 с.

21. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

22. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін. Харків : Право, 2013. 1040 с. Коментар до ст. 239 КК України, автор – С. Б. Гавриш. С. 407–411.

23. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., доповнене. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Х.: Право, 2013. 1040 с.

24. Локтіонова В.В. Наслідки вчинення злочинів проти довкілля (кримінально-правове дослідження): монографія. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О.В.», 2011. 256 с.

25. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27.10.1997 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення 20.02.2023).

26. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re37742?an=1> (дата звернення 20.02.2023).

27. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

28. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затверджений постановою Кабінету Міністрів України 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.02.2023).

29. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2023).

30. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text> (дата звернення 20.02.2023).

31. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

32. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення 20.02.2023).

33. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text> (дата звернення 20.02.2023).

34. Реабілітація українських ґрунтів після війни коштуватиме сотні мільйонів доларів – експерти. *Суперагроном: веб-сайт*. Повідомлення від 02.11.2022. URL: <https://superagronom.com/news/16200-reabilitatsiya-ukrayinskih-gruntiv-pislya-viyini-koshtuvatime-sotni-milyoniv-dolariv--eksperti>

35. Російські окупанти знищують екосистему навколо Запорізької АЕС. *Green Post media*. Веб-сайт. Повідомлення від 21.11.2022. URL: <https://greenpost.ua/news/rosijski-okupanty-znyshhuyut-ekosystemu-navkolo-zaporizkoyi-aes-foto-video-i49602> (дата звернення 20.02.2023).

36. Тлумачний словник з екології. Основні терміни (близько 3500 термінів) / укл.: М.Д. Гінзбург, Н.І. Азімова, І.О. Требульова та ін.; за заг. ред. А.А. Рудніка. Харків, 2000. 736 с.

37. Узуфрукт. Юридична енциклопедія у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т – Я. 768 с. URL: <https://leksika.com.ua/11281120/legal/uzufrukt>

38. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.02.2023).

Information about the author:
Khashev Vadym Heorhiiovych,

Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department of Criminal Law and Criminology,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine